

Академік Микола Жулинський: дзеркало й задзеркалля

25 серпня видатному українському вченому й громадському діячеві, постійному авторові «Віча» виповнюється 75 років

Життя й творчість Миколи Жулинського – плідний, важкий, а часом навіть ірраціональний шлях. Доля ставила його й на випроб, і на вишкіл. Душа майбутнього вченого та державця, котрий так чи так не один рік перебував на владному олімпі, зазнавала і жорстоких падінь, і яскравих злетів на найвищі вершини. Навряд чи літературна «алгебра» або філософська «геометрія» здатні виявити ту найголовнішу іскру, яка не давала згаснути вогню природного хисту вихідця з Волині. Отож спробую спрямувати промінь пошукового ліхтаря на ключові моменти життя Миколи Жулинського, які дивовижним чином перепліталися й накладалися на непросту історію України, віднайти незамулені джерела непростой біографії, вирізьбити основи становлення, побачити на закіптюженому склі історії візерунок людської долі.

33

«Я так люблю твій голос чути»

Допитливий, непосидючий хлопець народився, коли, за його словами, «вже жито скошили, а картоплю ще не збирали». Життя маляка, за всіма ознаками, могло згаснути, як сірник на осінньому вітрі, ще не розгорівшись. Мати знала тільки одне – як дати хоч якусь раду своїм дітям, а їх було вже шестеро. В убогій хаті світився бликун, відкидаючи мерехтливе світло на темний мисник і лаву. Глухо завивав вітер у верхів'ях черешень і горіхів, скрипіли старі вишні: саме вони й давали голодним дітям рубіново-червоні ягоди, які можна було виміняти на хліб.

– Мамо, чому ми важко живемо? – допитується Миколка.

– Такі вже народилися, та й хто його знає, як краще жити. То тільки Бог відає.

А в шелюгах над Стиром гуде й гуде вітер сорокових років минулого століття... Далі, де тиша, – Берестечко. Там жили Миколині прадід і дід, який шив кожухи й продавав їх на ярмарках. У чотирнадцятому році прийшли російські солдати: збирайтеся, мовляв, а то неприятель вас постріляє. Все покинули, навіть хліб у печі...

Так розповідала мати. Вона варить картоплю – зорю нужденних, годівницю вірну. Ось-ось ненька кап-

не в тарілку лляної олії, долле огіркового розсолу. От і вечеря готова.

Котиться місяць по небу, котиться колесо історії. Нашої української, яку, за висловом Винниченка, не можна читати без бромю. Сидить Миколка, а мати просить його:

– Ану візьми псаломник, почитай. Я так люблю твій голос чути. Читай, щоб я не заснула.

Миколка бере зі столу старе вистріпане Євангеліє в чорних потрісканих палітурках. Внизу десь гомонить у Стирі вода, з горища тягне важким запахом перепілої соломи й терпкими польовими травами. Миколка розгортає книгу на тій сто-

рінці, що й учора, бо так легше читати: «Але вони таки грішили далі, не вірили в його чудесні дії. Тому він звів їхні дні нінащо».

– Так воно і є, – зітхає мати.

– Мамо, а ті люди, які були перед нами, – їм так було погано, як і нам?

– Ой, синку, чого не знаю, того не знаю, кажуть, що були, а які вони, один Бог знає!

– Ангели й тоді були? От би прилетів до нас ангел!

Миколка замовкає. Всі дивляться на двері, які – так хотілося вірити в це – відчинить небесний ангел. Та двері залишаються непорушними.

Досяг

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, захистив кандидатську та докторську дисертації. Автор багатьох книжок, серед них: «Пафос життєствердження», «Людина як міра часу», «Наближення», «Із забуття – в безсмертя», «Заявити про себе культурою» та «Українська література: творці і твори». Був головою Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка. Один із ініціаторів створення Міжнародної асоціації українців. Нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого 5-го ступеня та орденом «За заслуги» 1-го ступеня. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка. Почесний доктор Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Коли прийшли «руські» (так їх називали місцеві жителі) в тридцять дев'ятому році, старший брат порадив Миколчиному батькові: «Грицю, старайся не записуватися до колгоспу, будеш бідувати». Батько й сам

про це декому казав. Стало відомо в районі, викликали його в Демидівку. Заходить батько, сидять два енкаведисти. Один і каже: «Єслі сегодня не запишешся в колхоз, з села уберьом. Благодарі судьбу, шо ти бедняк!».

Батько виходить із кабінету й не вірить, що живий. Дванадцять кілометрів біг до рідного села, влетів ще завидна до сільради, записався до колгоспу. Родина була бідною – такою й залишилася.

Згинав труби й писав книжку

Коли Микола склав останній іспит до педучилища в Дубні, дізнався від брата Владика, що померла мати й треба їхати на похорон. І ось вони з тіткою Настею йдуть у село. А це – півсотні кілометрів. На щастя, трапилася попутна вантажівка. Просили шофера мчати якомога швидше, та все одно запізнилися: люди вже поверталися з цвинтаря. Миколці стало гірко й страшно – закінчилося дитинство. А хіба воно було? Бачив сільський хлопець, як бідують і страждають його односельці, як беруть вони

до рук зброю й падають у нерівній боротьбі з ворогом. Бачив, як мати тягне на собі тяжкий хрест власної долі й долі своїх дітей, знав, що полюблють зі зброєю на батька: воював і за Польщу, і за Україну, з тюрми в Дубні потрапив за колючий дріт німецького концтабору, а звідти, після визволення американцями, – до США, де вони, батько й син, уперше зустрілися аж у серпні 1978 року. Та сільський юнак із найбіднішої волинської «глибинки», яка була то австрійською, то польською, то німецькою, то радянською, незва-

жаючи ні на що, тягнувся до висот людського духу. Навіть під час «трудоуних університетів», коли був слюсарем Луцького електроапаратного заводу, а згодом – трубозгинальником на суднобудівному заводі в Ленінграді. Згинав та зварював труби у величезному громохомому цеху: полум'я вогніло в обличчя, німіли від напруження руки... Тоді не просто заробляв гроші, а й збирав матеріал для документально-публіцистичної книжки. І вона, перша, по-молодіжному за-двориста, побачила світ.

Далеко не все вдається здійснити

Через роки й роки Іван Драч, Віталій Дончик та В'ячеслав Брюховецький саме в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, де працював Микола Жулинський, сформулюють ідею Народного Руху України за перебудову. Микола Григорович процитував тоді крилату фразу Конфуція: «Краще засвітити свічку, аніж увесь час нарікати на темряву». Тут же однодумці визначили одну з головних підвалин Руху – виокремлення й розбудова національної ідеї. Згодом Микола Жулинський особливо наполягав на цьому, розгортаючи перед співрозмовниками Франкове розуміння пекучої проблеми, який зазначав, що перед українцями, надто ж перед інтелігенцією, відкривається величезне дійове завдання – витворити з етнічної маси українську націю. Про це не лише мріяли – цим жили фундатори Руху...

І ось – Помаранчева революція. Настає гарячий час для Миколи Жулинського, вже авторитетного літературознавця та громадського діяча, народного депутата України. Мітинги, конференції, симпози-

уми, форуми. Хвиля українського відродження перехлюпнула через стару греблю радянської зашореності, однак уже незабаром почав потроху спадати романтичний флер помаранчевого триумфу, а виважені ініціативи віце-прем'єр-міністра України М. Жулинського – зависати в задушливому повітрі підкилимкової політичної боротьби. Микола Григорович, очолюючи Національну раду з питань культури та духовності при Президенті України, порушує питання про оподаткування грального бізнесу та реклами горілчаних і тютюнових виробів на користь культури, заявляє про її насущні потреби за кордоном, адже підтримки просили Український вільний університет у Мюнхені, Українська вільна академія й Наукове товариство імені Шевченка у Нью-Йорку, Європейське наукове товариство в Сарселі під Парижем. Усе це Микола Григорович знав достеменно, бо не раз бував за кордоном...

Довго не гасне світло на другому поверсі оселі Миколи Жулинського в Кончі-Озерній. На ган-

ку дримають прибудні пси – його друзі в мандрівках зеленими островами колись заповідної землі. У дерев'яному будиночку біля копанки, де срібно пульсують рухливі пухирці повітря, – десятки сорочок, плахт, рушників із неповторними українськими вишивками.

Микола Григорович укотре пробігає очима конспект зробленого й того, що ще належить зробити: проблеми українського правопису, дорожня карта культурної політики в Україні та програма розвитку культури й духовності українського суспільства, філософія й менеджмент самоздійснення нації, обов'язковий відсоток гуманітарних передач на українських телеканалах...

Далеко не все вдалося здійснити, та Микола Жулинський і сьогодні, через довгі роки, вже після Революції гідності, прагне втілити в життя давно омріяне. Триває боротьба й за збереження природного довкілля, надто поблизу Києва, де нуворіші вирубують ліси, захоплюють ласі ділянки землі, «приватизують» річки й озера.

Мрія про мить, коли ангел відчинить двері...

Свого часу широкого розголосу набули статті Миколи Жулинського з промовистими назвами «Герострати сьогодні» та «Ековарварство». І що ж? Якось Микола Григорович, за звичкою прогулюючись із собакою улюбленими місцями, побачив, як через піщану штучну загату переповзав бобер, шукаючи захисту в неглибокій затоці. Раптом на лісовій дорозі з'явився джип, звідти вивалився здоровенний «качок» і кинув через відкоплену губу:

– Собаку пожаліємо, а от тебе... Подумай і не заважай людям. Вони вже заплатили в усі суди десяток мільйонів. А де ж це бачено, щоб бабки пропадали?

Джип круто розвернувся й зник за поворотом. Невдовзі Микола Григорович, доповідаючи на Національній раді з питань культури та духовності, наголосив, що скоробагатоки, використовуючи зв'язки у владі, виходять в атаку, брутально знищуючи унікальні

природні ландшафти – «зовнішню генетику» існування української нації. Факти, наведені державцем і громадським діячем, вражали. Четверта конференція міністрів охорони навколишнього середовища «Довкілля для Європи», що відбулася в Данії (1998 рік) за участю п'ятдесяти держав світу, назвала Україну найзабрудненішою територією Європи. З'ясувалося, що ми маємо лише 4,2% заповідної площі (передостаннє місце пе-

ред Афганістаном) на євразійсько-морській просторі.

...Ми йшли з Миколою Григоровичем уздовж уцілілої річечки, а на обрії височіли могутні бетонні опори капітального мосту через неї. Це черговий олігарх прокладав шлях до своїх палаців на заповідній території, помпезні дахи яких величалися за височенним зеленим парканом.

– Такий міст зробив би честь найкращій автостраді, – вихопилося в мене.

Таємний візит до Стамбула

У літаку, закиданому по саму стелю клунками, валізами, в'язанками одягу та іншого манаття, скраєчку притулилися кремезний чоловік у діловому костюмі, краватка в чорну й червону смужку з'їхала набік. Душно, спечно... Це віце-прем'єр-міністр України Микола Жулинський летить до Туреччини на переговори з вселенським патріархом Варфоломієм.

– Це прообраз ситуації в нашому суспільстві – олігархічний міст, який веде в нікуди над спалюваним ландшафтом народного існування, – Микола Григорович був явно в поганому гуморі. – Ми ведемо розмови про інтеграцію в Європу, в Луврі були виставлені скульптури українського Мікеланджело – Пінзеля... А бал, як і раніше, правлять олігархи. Ось чому мене особливо вражає ангел, який сумує біля розп'ятого тіла Спасителя.

– Схожий ангел є в церкві академічного містечка в Острозі.

– Ще маленьким я так мріяв про ту мить, коли ангел відчинить двері нашої хати...

Пригадуючи це нині, зрілий учений, який упродовж усього творчого життя пише вірші для себе, з тичинівським запалом проголошує в одному з численних інтерв'ю: «Вітаю молоді генерації – своїх могильників». І докладає всіх зусиль, щоб якомога швидше утвердилася талановита юнь.

Блискавичний візит авторитетного державця і вченого до Стамбула започатковував спробу об'єднати православні конфесії в лоні незалежної православної церкви. Візит був таємний, тому й відбувався так екзотично.

І ось – резиденція Варфоломія в стамбульському кварталі Фанар. Усміхнений патріарх у світлих окулярах привітав українського по-

сланця. Простота й природність поведіння виказували високу культуру духовного провідника, який знав п'ять європейських мов, крім близьких для нього грецької й турецької. Два глибоко духовні інтелектуали швидко порозумілися, обговорили всі болючі проблеми. У вкрай необхідне об'єднання церков було закладено першу надійну цеглину...

«Там – світло й радість...»

Микола Григорович доповів про це найвищому українському керівництву, а пізнього вечора подумки полинув у світ дитинства... І не просто полинув, а намагався осмислити те, що відбувалося впродовж двадцятого століття в рідних Новосілках.

Там найчастіше пригадував весняні дні. Чому? На це запитання він якось відповів так: «Весна давала нам, сільським повоєнним дітям, надію на виживання. У хаті взимку – як у тюрмі. У холодній тюрмі. Ось я стою коліньми на лавці, біля вікна, прохуюю у вкритій памороззю шибці прозір, крізь той прозір дивлюся у світ. Там – світло й радість, своєрідне задзеркалля, а тут, у хаті, – як у глибокому льоху. У тім світі білому бачу я частину засипаного снігом двору, вхід до льоху, сліди матері на снігу... Хата під стріхою, у ній – горобці. У хаті на лаві стоїть відро з водою, на ранок воно замерзає».

Кажуть, якщо мандрівник забуває про повернення, він стає бездомним. Микола Жулинський завжди повертається. До Новосілок та

білої церкви, збудованої ним над Стиром, до старого Дубна із замком князя Острозького, до Острозької академії, де серед інших фундаторів вітражно світиться і його портрет, до улюблених Києва й Кончі-Озерної, де весною шаліють соловейки. Повертається до Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, в якому працює не один десяток років, щоб знову раніше або пізніше вирушити до Рима, Канади чи США.

А постійні подорожі історією, шляхами культури, лабіринтом епох і народів? Важко зафіксувати Миколу Григоровича в стані спокою, як важко, буває, малювати блискавку. За мить вона освітлює півнеба.

Так, сановитий академік і двічі віце-прем'єр-міністр не цурається своїх коренів, як того й радив Дон Кіхот, коли закликав заглянути всередину себе й постаратися власне єство пізнати, бо пізнання, на думку славетного ідальго, – це найважче з усього, що тільки може бути. Дон Кіхот наголошував: кров успадковується, а добродетель набувається, тим-то вона має цінність самостійну, на відміну від крові, яка такої цінності не має. Микола Жулинський набув добродетельності й глибоко усвідомив віщі слова Лукреція: «Верх насолоди, однак, до ясної піднятися будівлі, // Що мудреців непохитним ученням оснащена добре».

Що там, у магічному венеційському дзеркалі?

У книжці «Дзеркало і задзеркалля», в якій я намагався розповісти бодай про деякі віхи життєвого й творчого шляху Миколи Жулинського, згадується про те, як знаменитий мандрівник Марко Поло подарував великому ха-

нові Хубілаю, котрий розгромив китайську династію Сун, венеційське дзеркало – те, що, за переказами, могло показувати минуле, сучасне й майбутнє. У дзеркалі швидкоплинного часу чітко видно вагомі справи академіка, двічі віце-прем'єр-міністра України, директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, народного депутата Украї-

ни другого та четвертого скликань Верховної Ради Миколи Жулинського. Час, наче магічне венеційське дзеркало, відсіяв усе несуттєве, невиразне й залишив найістотніше. Саме воно утвердило значущу, масштабну постать відомого українця серед авторитетних діячів нашої епохи, яка вже почувала його слова: «Треба розмовляти з собою відверто... Щастя не в тому, що маєш, а в тому, до чого прагнеш».

